

İSRİL'DE KOOPERATİF KÖYLER VE ÖZELLİKLERİ

Dr. Enis ÖKSÜZ

Bir Orta Doğu ülkesi olan İsrail devleti 1948 yılında kurulmuştur. Alanı 20.7 milyon dönümdür. 1948'den önce bugünkü İsrail sınırları içinde sadece 650.000 musevi varken, toplam nüfus 1974 tespitlerine göre 3.182.000'e ulaşmıştır. Nüfus artış hızı % 3,2, yoğunluk ise 159'dur ⁽¹⁾. 1971 yılı nüfusu 2.560.000 musevi, 326.000 müslüman, 76.000 hıristiyan ve 36.000 Dürzi ve diğer gruplardan meydana geliyordu. Bunun % 45.1'i İsrail, % 28.1'i Avrupa - Amerika - Okyanusya, % 14.2'si Afrika ve % 12.6'sı da Asya doğumludur. Toplam nüfusun % 82.5'i şehirli, % 17.5'i de köylüdür. Musevi nüfusun % 10.8'i, diğer nüfusun ise % 57.0'si köylerde yaşamaktadır ⁽²⁾. Buraya gelen göçmenler 42 ayrı dil konuşan 80 farklı ülkeden gelmişlerdir. Millî dil İbranicedir.

İşgücü artışı (1970=100), 1974'te Tarımda 116, imalât sanayiinde 114 olmuştur ⁽³⁾. Faal nüfusun 10.4'ü tarımda çalışmaktadır ⁽⁴⁾. Buna mukabil tarımdaki üretim artışı (1965=100), 1970'te 146, 1974'te 186, sanayideki üretim artışı ise (1970=100), 1974'te 135'e yükselmiştir ⁽⁵⁾.

(1) Production Yearbook (FAO), Roma 1974, s. 12.

(2) Facts About Israel (Ministry For Foreign Affairs Information Division) 1971, s. 42-43.

(3) Statistical Yearbook (United Nations), New York 1976, s. 100-102.

(4) Production Yearbook (FAO) Roma 1974, s. 19.

(5) Statistical Yearbook (United Nations), New York 1976, s. 111 ve 168.

İsrail'de doğurganlık oranı düşük olmakla beraber, başka ülkelerden çok sayıda göçmen gelmekte ve nüfus oldukça hızlı artmaktadır. Bu sebeple İsrail, nüfusu en hızlı artan ülkelerin ön sıralarında gelmektedir. Dolayısıyla —yüksek bir kalkınma hızı elde edilmesine rağmen— işsizlik problemi halledilmiş değildir. 1970 yılındaki % 3.8 olan işsizlik oranı 1974'te % 3.0'a düşürülebilmiştir ⁽⁶⁾.

Tarıma bağlı tüketim maddelerinin (kıymet cinsinden) 3/4'ü yurt içinde üretilirken aynı zamanda ihracattaki önemi de devam etmektedir ⁽⁷⁾. Ancak halihazırda ihracat ile ithalâtın birbirini dengelemediği de bir gerçektir. 1970 yılında ihracat ithalâtın % 43'ünü karşılarken 1974 yılında % 49'unu karşılayabilmiştir ⁽⁸⁾. Mevcut şartlar halen devam eden hızlı ve modern tekniklere dayanan sanayileşme gayretleri dikkate alınacak olursa, ödemeler dengesindeki açığın azalması beklenilmelidir.

KÖY TIPLERİ VE ÖZELLİKLERİ

İsrail'de iki tip köyden bahsedilebilir. Bunlar, kooperatif özellik taşımayan eski tip köyler ve kooperatif köylerdir. Eski tip köyler köy nüfusunun aşağı yukarı % 50'sini barındırmaktadır. Bu köylerde de çeşitli tiplerde kooperatiflerin önemli faaliyetlerde bulunduğu görülmektedir. İkinci grup ise, çok gayeli kooperatiflerin köy halkının tamamını içine aldığı ve üye olmayanların bile köy kurallarına bağlı olarak barındırıldığı köylerdir. Konumuz icabı burada ikinci grup köyler ele alınacak ve özellikleri belirtilmeye çalışılacaktır. Genel olarak iki tip kooperatif köy vardır.

I — KIBBUTZ (Kvutza)

Kibbutz, topluluk ⁽⁹⁾ anlamında kullanıldığı gibi, İbranicede daha çok cemaat özelliği taşıyan yerleşik grup anla-

⁽⁶⁾ Aynı eser, s. 105.

⁽⁷⁾ Serper, Ö.; İstanbul Ticaret Odası Mecmuası, Ocak-Mart 1972, s. 40.

⁽⁸⁾ Statistical Yearbook (United Nations), New York 1976, s. 662.

⁽⁹⁾ Yasa, İ.; SBF Dergisi, Ankara 1972, C. XXVII, No: 4, s. 10.

mma da gelmektedir. Bugün ise, Kibbutz, daha çok kolektif mülkiyet, kolektif çalışma ve cemiyet özelliklerinin bir arada bulunduğu bir tip köy anlamında kullanılmaktadır.

İlkel toplulukların yaşayış tarzları incelendiğinde kibbutzların (Kibbutizm veya Kvuzat) çok eski bir geçmişe sahip olduğunu ileri sürmek mümkün ise de bugünkü anlama yakın ilk Kibbutz Degania «Kinneret gölünün 1 mil güneyinde 1909'da kurulmuş ve sakinleri Millî Yahudi Vakfı tarafından bir çiftlikte istihdam edilmişlerdir. Cemiyet dahilinde para kullanılmamış, bir bütün halinde üretim, hizmetler ve ferdi ihtiyaçlardan mes'ul olunmuştur. İşçi kiralanmamış, özel ticarete izin verilmemiş, bütün alım ve satımlar cemiyet adına yapılmış ve bütün kârlar yeni yatırımlara tahsis olunmuştur... Bu asrın ilk 20 yılında Kibbutzlar Sovyet Rusya doğumlu Sosyalist Siyonistler tarafından kurulmuştur»⁽¹⁰⁾.

Yukarıdaki tariflerden de anlaşılacağı gibi, Kibbutzlar da özel mülkiyet prensibi kabul olunmamıştır. Bu sebeble üretim araçları, iş gücünün kullanılması, tüketim maddeleri, Sosyal emniyet, eğitim, çocukların bakımı... gibi ana konular tamamiyle kolektif esasa bağlanmıştır. Ancak şahsî eşyalar, cemiyetçe kabul edilebilecek hediyelik eşyalar, yıl sonu verilen harçlıklar v.b. şeyler üzerinde özel tasarrufa müdahale edilmemektedir. Kibbutzları Doğu bloku ülkelerinde ve Çin'de görülen kooperatif uygulamalardan ayıran en önemli özellik, giriş ve çıkışların gönüllülük esasına bağlanmış olmasıdır. Çok partili Demokratik Hürriyetçi Parlamenter sistemle idare edilmeyen sosyalist ülkelerde, çok gayeli kooperatifler genellikle zora dayanan uygulamalarla meydana getirilmiştir. Giriş ve çıkışlarda çok katı kaideler konulmuştur. Gönüllülük prensibine önem verilmemiş, ayrılmaların önüne geçilmesinin engellenememesi halinde ise, üyenin doğmuş hakları üzerindeki tasarrufu, hemen hemen imkânsız hale getirilmiştir. Halbuki Kibbutzlarda geniş bir serbestlik yanında doğmuş olan hakların üzerinde geniş bir tasarrufa imkân verilmiştir.

Kibbutzlarda üyelik şartları: Kibbutzun prensiplerini kabul etmek yanında, üyenin sıhhatli ve çalışabilecek bir bün-

(10) Serper, Ö.: a.g.m., s. 41.

yeye sahip (özellikle 35 yaşını aşmamış olmasına), Dünya Siyonist Teşkilâtı ve Histadrut (Genel İşçi Federasyonu) üyesi olmasına dikkat edilir. Yukarıdaki şartları haiz olmayanlarla, bilgi ve hünerine ihtiyaç bulunmayan kimseleri Kibbutz üyeleri, Hükümetle özel bir anlaşma yoksa aralarına almazlar. Yeni kabul edilen üyelerin anne ve babaları da Kibbuntzun tabii üyeleridir. 18 yaşını dolduran erkek ve kadın herkes Kibbutzda kalmak isterse üye (Kibbutznik) kaydedilir. Kurallara uymayan, ikaz ve cezalara aldırış etmeyen üyeler, Genel Kurul kararı ile üyelikten çıkarılır.

Kibbutzların idaresi 5-9 arasında değişen yürütme kurullarıyla yapılır. Bazı büyük Kibbutzlarda yürütme kurulu ile Genel kurul arasında daha kalabalık bir komite bulunabilmektedir. Yürütme kurulu genel kurul adına her türlü yetkiye sahip kılınabilir. Kibbutzun iç ve dış işlerinden sorumludur. Bunun karşılığında yürütme kurulu üyelerine ilâve bir ücret de verilmektedir.

Bütün Kibbutzlar bölge birliklerinde ve yol gösterici, proje, plân, ve fabrika kuruluşlarında, kültürel faaliyetlerde... yardımcı rol oynayan «Kibbutzlar Federasyonu»na da üye olmuşlardır.

Kibbutzlarda ideoloji: Marxist bir dünya görüşünü gerçekleştirilmeye yöneliktir. Marxist bir sistem içinde yaşamak isteyen herkes Kibbutzlara, diğerleri ise, şehir veya başka tip köylere gider ve bu şekilde insanlara daha çok mesut olur diyenlere çok sık rastlanabilmektedir. Halbuki bizim tetkik ve araştırmalarımızda üretim araçlarının kolektif mülkiyet anlayışı dışında Marxizmin, hemen hemen hiç bir kaidesi uygulanmamaktadır. Bir kaç misal verecek olursak; zengin bir Kibbutzla, fakir bir Kibbutzun üyeleri eşit yeteneğe sahip olsalar bile eşit şekilde veya yakın seviyede ihtiyaçlarını karşılayacak imkânlarla sahip değildir. Hatta aynı Kibbutz içinde bile yeteneklerle ihtiyaçların dengelendiğini iddia etmek çok güçtür. Diğer taraftan müstakil vatan aşkı, yüksek seviyede bir dinî inanç ve milliyetçilik... yaşanan hayat tarzı haline dönüştürülmüştür. Kibbutzlardaki bu durumu büyük ölçüde ülkenin her yerinde görmek mümkündür. Nitekim bu konuda Prof. Dr. İbrahim Yasa'nın tespitleri de şu şekildedir: «1967'ye kadar sol kanat kibbutzların çoğu hükümet dışın-

da çalıştılar. İki uluslu devlete ve Araplara karşı davranışlarında ayrılık vardı. Ama, 1967'den bu yana S.S.C.B.'nin davranışları ve Arap devletlerini desteklemesi bir davranış değişikliğine ve Kibbutzların hükümetin arkasında birleşmelerine yol açtı. Komünist temelli olanlar artık uluslararası hareketle ilgili değillerdir» (11). 1971 yılı sonlarına doğru İsrail Komünist Partisi sözcüsünün gazetelere intikal eden beyanatında partisinin dünya meseleleri yerine İsrail'in meselelerini önde tuttuğunu, S.S.C.B.'de yaşayan musevilere karşı şovenist baskılar yapıldığını söylediği ve bunu dünya kamu oyununda protesto ettiği hatırlardadır.

1970 yılında İsrail'de 230 Kibbutzda nüfusun 2,9'u yani 84.200 kişi yaşamaktaydı (12). Bugün Kibbutz veya moshav tipine dönüştürülen ve Nahal adı verilen askerî köyler de dikkate alınacak olursa, kibbutzların 250 civarında yerleşme merkezine sahip olduğunu söyleyebiliriz. Nahallar genellikle harp sonrası ele geçirilen topraklar ve sınırlara yakın yerleşmeye elverişli yerlerdir. Erkekler ve bekâr olan kızlar mecburî askerlikleri sırasında Nahallarda, mesken yapımı, bahçe dikimi, hayvancılık v.b. tarım faaliyetlerinde çalışmaktadırlar. İsteyenler askerlik bitiminde birbirleriyle evlenerek buralarda kalmaktadırlar. Aynı zamanda yeni göçmenlerin yerleştirilmesinde de Nahallar büyük bir hizmete yaramaktadırlar.

Kibbutzlarda toprak mülkiyeti yoktur. Yüzölçümü 20.7 milyon dönüm olan İsrail'de şahıs ve özel sektör elindeki toprak nispeti % 7 olup ancak 1,5 milyon dönümdür. Toprağın % 93'ü Devlete ve Millî Yahudi Vakfına (Keren Kayemeth le-İsrail) aittir. Toprak Kibbutza genellikle 49 yıllık sürelerle ve ucuz kira karşılığı verilir. Yani sadece kullanma hakkı devredilir. Toprağın nasıl kullanılacağı Toprak Geliştirme Bürosu, Ziraat Bakanlığı, Yardımcı Araştırma Kurumları ve Kibbutz İdaresi tarafından müştereken plânlanır. Dolayısıyla hangi çeşit topraktan en fazla verimin nasıl alınacağı ortaya konmaktadır. Kişi başına verimdeki yükseklik bu şekilde kolayca anlaşılmaktadır.

(11) Yasa, İ., a.g.m., s. 11.

(12) Facts About Israel, s. 43.

Üretim ve Emek İlişkileri bakımından; Kibbutz'da, yapılacak işler, kimlerin çalışacağı, çalışma süreleri haftalık ve günlük olarak ayarlanmaktadır. Erkek, kadın ve çalışabilecek yaştaki çocuklar gösterilen işlerde çalışırlar. Gerektiği hallerde çalışmalar kontrol edilir. Ayrıca ihtisası gerektiren işlerde çalışacak elemanın üyeler arasından yetiştirilmesine özen gösterilir. Çalışma süreleri mevsime, işin cinsine göre ayarlanmakla beraber, genellikle haftada 40-50 saat arasında değişmektedir. Cumartesi resmî tatil günü olup Musevilere göre, kudsi bir özellik verildiği için hafta sonu (Sabbath) coşkun bir neşe içerisinde kutlanır.

Sene sonunda elde edilen gelirden tüketim, tamir, bakım v.b. masraflarla, yatırım payları ve vergiler ayrıldıktan sonra arta kalan nakit paradan, çalışabilecek durumdaki herkese eşit «Cep harçlığı» dağıtılır. Harçlık miktarı Kibbutzun gelirine ve nüfusuna göre çok farklı olabilmektedir. Meselâ «Genel Sekreterine göre, Givat Haim'de geçen sene 260 TL (yaklaşık olarak 65 dolar) cep harçlığı dağıtılmıştır. Kendileriyle konuşmak fırsatını bulduğumuz köy sakinlerinden bazıları ise, bunun sadece 150 TL (yaklaşık olarak 38 dolar) dan ibaret olduğunu belirtmişlerdir» ⁽¹³⁾. Bizim ilgililerden aldığımız cevaplara göre Gesher Haziv adlı Kibbutzda ise, harçlık 550 TL (yaklaşık olarak 138 dolar) idi. Kibbutzlar arasındaki bu eşitsizlik belki devletçe yapılacak transferler dolayısıyla bir dereceye kadar azaltılabilir.

Kibbutzlarda genel kaide yabancı işçi çalıştırmamaktır. Ancak bugün için bazı hallerde ihtisası gerektiren ve Kibbutzun bünyesinde bulunmayan vasıflarda işçi çalıştırabilmektedir. Ayrıca gönüllü adı verilen yerli ve yabancı işçileri iaseleri karşılanmak ve duruma göre bir miktar cep harçlığı verilmek suretiyle çalıştırılmaktadır. Özellikle mevsimlik ve kısa sürede hasat alma durumu doğduğunda gönüllüler Kibbutzlar için çok faydalı olabilmektedir. Bir defasında «The Afro-Asian-Institute for Cooperative and Labour Studies»in Müdürü Akiva Sger bize bu konuyu şu şekilde ifade etmişti: «Geleceksin, çalışacaksın, birşeyler öğrenip gideceksin».

Bugün için birçok kibbutz kendi bünyesinde ve üyeleri arasında vasıflı elemana sahiptir. Bu elemanlar kendi ihtisas

(13) Serper, Ö.; a.g.m., s. 46.

sahalarında verimli şekilde çalışma imkânı bulamadıkları hallerde, kibbutz üyeliğinden ayrılmasalar bile dışarda çalışabilmektedirler. Bu halde üyeye dışardaki masrafları için ücretinin bir kısmını harcama yetkisi verilmekte, arta kalanı ise, kibbutz genel bütçesine katılmaktadır. Gençlik, kültür, propaganda v.b. derneklerde çalışanlar da aynı şekilde serbest bırakılmakta, masrafları kibbutzca karşılanmakta veya kazanç söz konusu ise, vasıflı elemanlar gibi muameleye tâbi tutulmaktadır. Özellikle ordu personeli içinde ve idarede kendi nüfus oranlarına göre, çok yüksek oranda kibbutz menşeli insan bulunmaktadır. Bu oran kibbutzlarm aşağı yukarı sabit kalışları, fakat, İsrail nüfusunun hızlı artışı dolayısıyla gittikçe azalmaktadır. Fakat hükümet ve Histadrut üzerindeki yüksek prestijleri devam etmektedir. İsrail devletinin kuruluşunda ve sonraları önemli görevlerde bulunan Ben Gurion, Golda Meir, Haim Bariev, Moshe Dayan... gibi pek çok eleman Kibbutzlarda kayıtlı ve köylerine bağlı kalmışlardır.

Sermaye birikimi ve Sanayileşme yüksek bir düzeyde devam ettirilmektedir. Başka ülkelerden gelenler genellikle servetlerini beraberlerinde getirmişler ve bunları yerleştikleri kibbutzun mal varlığına katmışlardır. Özellikle, demokrasi ile idare edilen ülkelerdeki soydaşlarının çeşitli yollarla gönderdikleri yardım ve hibelerle, yabancı sermaye, devlet borçları ve yardımlar; vasıflı elemanlarla birleşince hızlı bir sanayileşme ve kalkınma sağlanabilmiştir. Kendilerinden çok gelecek nesiller için çalışma arzusu en önemli itici güç olmuştur. Bugün kibbutzlarm çoğunluğu mutlaka birçok sanayi kuruluşunun ya sahibidir veya ortağıdır. Yıllık kazancın en büyük payı yatırımlara ayrılmaktadır. Özellikle tarıma bağlı sanayi çoğu kibbutzlara aittir. Meselâ, Givat Haim adlı Kibbutzun faaliyetlerinin yarısı sanayie kaydırılmıştır⁽¹⁴⁾. Yaklaşık olarak kibbutzlarm toplam satış gelirlerinin % 30'u sanayi mallarından sağlanmaktadır. Tarıma ait üretimin ise ortalama olarak % 30'u kibbutzlarca sağlanmıştır. Her kibbutz küçük sanayi atölyelerine sahiptir. Bazı kibbutzlarda büyük sanayi ara malları ve yan mamulleri de hazırlanabilmektedir. Ayrıca birçok kibbutz birlikte veya mos-

(14) Serper, Ö.; a.g.m., s. 47.

hav tipi köylerle, özel veya devlet sermayesi ile birlikte sanayi müesseseleri kurmuşlar ve kurmaya devam etmektedirler.

Aile düzeni ve çocukların bakımı açısından meseleyi ele alacak olursak, durumu şu şekilde belirtmek mümkündür. Her aile ayrı evlerde oturmakla beraber, aile kibbutzun esasını teşkil etmez. Önemli olan ferttir. Her aileye genellikle iki odalı evler verilmiştir. Evler Kibbutzun malî durumuna göre (Baraka, Kârgir, Ahşap v.b.) değişiklik gösterir. Her ev mütevazî ev eşyaları ile (Karyolalı yataklar, masa, sandalya, perde, halı, kitaplık, radyo v.b.) döşenmiştir. Küçük bir mutfak ve mutfak takımları vardır. Yemekler büyük yemekhanede ve hep birlikte yenildiği için evlerde daha çok pratik şeyler pişirilebilmekte, çay ve kahve ikram edilmektedir.

Genç çiftler evlenmeye karar verdikleri zaman fikirlerini ebeveynlerine ve kibbutz ileri gelenlerine açıklarlar.

İyi bir haham (Din adamı) nikâh merasimine rehberlik eder, bundan sonra büyük takdis icra edilir. Kibbutzun bütün üyeleri ve davetliler festivale iştirak ederler. Müzik ve eğlence sonrası dağılmır ⁽¹⁵⁾.

Evlenmeler nadiren aynı kibbutz içinden olur. Daha çok başka yerlerden gelin getirilir. Çocukluktan itibaren gençlerin bir arada bulunması kendi aralarında evliliğe karşı bir isteksizliğe sebep olmaktadır.

Yeni doğan çocuklarla doğum evinden döndükten birkaç gün sonra arkadaşlar, akrabalar ve komşular çağırılır ve takdis merasimi yapılır. Daha sonra çocuk kibbutzdaki çocuklar yuvasına verilir. Anne ve babaların çocukları ile görüşmesi ve onlarla meşgul olabilmesi de belli gün ve sürelerle bağlanmıştır. Çocukların bakıcıları genellikle aynı kibbutzdan yetişmiş bir hemşiredir. Çocukların sayısına göre bakıcılar ve ana okulu öğretmenlerinin sayısı değişmektedir. Çocuklar evinde her şey yaş gruplarına göre yapılmıştır. Mesele 0-4, 5-9, 10-14 grupları ile daha büyüklerin eşyaları, sıra ve masaları, yatakları birbirinden farklıdır. Çocukların hafta sonlarında ve arada bir hafta içinde ebeveynlerinin evinde kalmasına müsaade edilmektedir.

Her aile çocuklarının doğum gününü, okula başlama gününü, ve onüç yaşma geldiği zaman «Dini kabul etme» me-

(15) Tamir, S.; *Everyday Life in the Kibbutz*, Haifa 1971, s. 8.

rasimi yapar ⁽¹⁶⁾. Birinci yıl dışardan gelenlere olduğu gibi, gelişen çocuklara ve onların ebeveynlerine bir parti verilir. Böylece daha küçük yaştan sevgi ve kaynaşma ruhunun canlılığı devamlı taze tutulmaya gayret edilir.

Büyük mutfak ve yemek salonları kibbutz üyelerini en çok rahatsız eden yerdir. Toplu ve tabldot usûlü yemeklerin, yemek esnasında çıkan gürültünün ve kokuların... devamlı şikâyet konusu olduğuna şahit olunabilmektedir.

Herkes canının istediğini pişirtme ve yeme imkânına sahip değildir. Verilen harçlıkların çoğu zaman bir kaç şehrin dolaşılması için gereken yol masraflarını bile karşılamadığı dikkate alınacak olursa, Kibbutzun ticarî maksatla çalıştığı lokantadan yenilip içilmesi mümkün değildir. Ancak hastalar, perhiz mecburiyeti olanlar için mutfak sorumlusu ve emrindekiler vaziyete göre mümkün olanı yaparlar. Özellikle kadın ve ihtiyarların büyük mutfağa karşı tepkileri şiddetlidir. İhtiyarlarda bıkkınlık doğururken, kadınlar toplu yeme usûlünün kendilerini daha çok tarla, bahçe ve fabrikalarda çalışmaya yönelik olduğunu söylemektedir.

Üyelerin sosyal emniyeti geniş ölçüde kibbutz tarafından sağlanır. Büyük kibbutzlarda doktor, hemşire ve hastabakıcıların istihdam edildiği klinik veya sağlık ocakları vardır. Küçük kibbutzları ise, düzenli aralıklarla doktorlar dolaşır. Üyelerin her türlü sağlık masrafları Histadrut bünyesindeki «Hastalık Fonu»ndan karşılanır. İstirahat verilenler kendi evlerinde özel olarak bakılır. Hastalık ve istirahatta geçen günler çalışmış olarak kabul edilir.

Kibbutzlarda eğitim ve kültürel faaliyetlere çok önem verilmektedir. Eğitim ana okulundan başlar. Sınıflar 7-12 kişiliktir. İsrail'de orta öğrenim mecburî olmadığı halde kibbutzlarda mecburidir. Çocukların bütün eğitim masrafları cemiyetçe ödenir. Kabiliyetlerin seçiminde öğretmenlerin büyük tesiri vardır. Anne-baba çocuğunun istediği okula gitmesini isteyemez. Çocuğun dosyasına göre kararı genel kurul verir.

Ana ve ilkokul bulunan Gesher Haviz köyündeki uygulama şu şekildedir: Yaşları 0-3,5 olan çocuklar, yaşları 3,5-6

(16) Aynı eser, s. 8.

olanlardan ayrılmış ve karıştırılmıyor. Ancak 3,5-6 yaşlarında olanlar 6-14 yaşlarındaki çocuklarla zaman zaman karıştırılıyor. Erkek ve kız çocuklar için ayrı yurtlar var. Ancak isteyen aile çocuğunu bazı günler evinde yatırıyor. Öğretmenler köyün yerlileri olup, okulda slayt, sinema makinesi, laboratuvar ve her türlü ders araç ve gereçleri bulunmaktadır. Asker kızlar da çocuklara, öğretmenlerin vereceği talimatların ışığında yardımcı olmaktadır.

Büyük kibbutzlar tek başlarına orta okula sahip oldukları halde, diğerlerine ait çocuklar müsait yerde müşterek bir okulda okumaktadırlar. Lise ve dengi sayılan meslek okulları genellikle şehir merkezlerinde bulunmakta veya bölge okulları hüviyeti taşımaktadırlar.

İş başı eğitim yanında halk eğitimine de çok önem verilmektedir. Göçmen eğitimi sırasında milli birlik ve kaynaşmanın en önemli fonksiyonu olan dil birliğinin sağlanması için 3-9 ay süreli kurslar yapılmaktadır. Bu kurslarda ikinci önemli konu Tarih, Coğrafya, Sosyoloji ve Savunma derslerini ihtiva etmektedir. Hemen hemen her ay bir konferans verilir. Sinema, tiyatro, folklor, müzik faaliyetleri yanında okunması gereken gazete ve kitaplar bedava dağıtılır. Halkın hükümete güvenmesi ve onun arzularının İsrail için en doğru yol olduğunun benimsenmesi devamlı telkin edilir. İstisare kapısının daima açık tutulmasına ve toplanan bilgilerin değerlendirilmesine önem verilerek demokratik terbiye çocukluktan itibaren verilmeye çalışılır. Köylerde eğlence yerlerinin bulunmaması gençler için büyük sıkıntı kaynağı teşkil etmekle beraber, bölge gençlik dernekleri vasıtasıyla moralin yükseltilmesine çalışılmaktadır.

Okuma yazma oranı çok yüksek olup, nüfusun % 90 civarındaki kısmı en az iki dilde meramını anlatabilecek, okuduğunu anlayabilecek durumdadır.

Yukarıda özelliklerini belirtmeye çalıştığımız Kibbutzlara karşı ilgi gittikçe düşmektedir. Nüfusun derece itibarıyla en kalabalık kısmını doğu bloku ülkelerinden ve Hitler Almanyası'ndan kaçan aileler teşkil etmektedir. Türkiye'den giden ailelerden kibbutzlarda yaşayanlar söz konusu edilemeyecek kadar azdır. Ayrılmaların en önemli sebepleri arasında; üretim araçları yanında, pek çok hizmet ve ihtiyaçları karşılamak için kollektif esasın benimsenmesi ve buna bağlı

sıkıntılar, devamlı disiplini gerektiren prensiplerin memnuniyetsizlik yaratması, sayılabilir.

II — MOSHAV

Moshav Ovdim, Moshava, Moshav shitufi gibi isimler taşıyan kooperatif köyler ana özellikler itibariyle 1 — Moshav Ovdim, 2 — Moshav shitufi olarak iki grupta incelenebilir.

Moshav, daha ziyade şehir çevrelerinde teşekkül etmiş olup özel toprak üyeliği ve özel teşebbüs zihniyetinin diğerlerine göre ağırlık taşıdığı bir köy tipidir. Genellikle Moshavlar (Moshavot), Moshav Ovdim tarzı bir çalışma düzenine sahiptir. Zaman içerisinde moshavların tamamıyla moshav ovdim haline getirilecekleri düşünülmektedir. Moshav shitufiler (Moshavim shitufiyim), moshav grubundan olmakla beraber, kibbutzun bazı özelliklerini de taşırlar. Bu sebeple Moshav shitufiler «Kollektif Moshavlar» olarak da isimlendirilirler.

Bugün hem yazı hem konuşma dilinde moshav ovdim yerine sadece «Moshav» tabiri de kullanılmaktadır. Biz de buradaki incelememizde moshav ve moshav shitufi isimlerini kullanacağız. Gerekli hallerde önceki açıklamalara yer verilecektir.

1. Moshav Ovdim

Aile esasına, bağımsız çalışma düzenine ve şahsî inisiyatif dayanan bir kooperatif köy tipidir. Moshav Ovdimleri, işçi yerleşimi ⁽¹⁷⁾ diye tarif etmek de mümkündür.

İlk Moshavlar 1921 yılında, Jezreel vadisinde 12-13 dönümlük çiftlikler şeklinde, Nahalal ve Kfar Yekhezkiel isimleriyle kurulmuşlardır ⁽¹⁸⁾.

Moshavda toprak ailelere aşağı yukarı eşit alanda dağıtılmıştır. Bir aileye işleyebileceği miktar topraktan başka, bir miktar hane mensuplarının ilerdeki durumları göz önüne alınarak yedek toprak bırakılmıştır. Her aile kendisi için ça-

[17] Rubin, J.; Moshav Ovdim and Moshav Shitufi (Israel Towards A New Society, içinde), Tel-Aviv 1969, s. 186.

[18] Aynı eser, s. 186-189.

lıdır. Toprağı iyi işlemeyen ailenin toprağı elinden alınabilir. Bazı moshavlarda bölünmesi yasak özel toprağına sahip aileler de vardır. Meselâ, ilgililerin ifadesine göre, Lübnan sınırında bulunan, Betsel köyünde her aile kiralanmış topraklardan başka 30'ar dönüm bölünmeyen aile toprağına sahiptir. Sınır köylerinin bir çoğunda aynı durumu görmek mümkündür. The Afro-Asian Institute for Cooperative and Labour Studies'in yöneticilerinden Dr. Yuhanan bu durumu Selçuklu ve Osmanlı Devletlerinin toprak ve iskân politikasının zamanına ve şartlara göre yeni bir yorumu olarak vasıflandırmaktadır.

Evler kibbutzlarda olduğu gibi toplu değil, genellikle arazilerin içindedir. Bu sebeple alt yapı ve genel hizmetler devlet için daha pahalı olmaktadır. Gerek Nahal'dan Moshav haline dönüştürülen, gerek doğrudan doğruya Moshav olarak kurulan yeni köylerde (arazi yapısı göz önüne alınarak) evler, çember şeklinde veya —yolların iki tarafına— hatlar şeklinde inşa edilmeye önem verilmektedir.

Moshavlara giriş ve çıkışlar ferdi gönüllülük esasına dayanır. Ayrılmalar halinde ferdin doğmuş hakları üzerinde geniş tasarruf yetkileri vardır. Üretim ve tüketim aileye ait bir mesele olup kollektif prensiplere uyma söz konusu değildir. Afrika ve Avrupa menşeli nüfus yaklaşık olarak % 70 civarındadır. Derece itibariyle Afrika menşeliler ilk sırada, Doğu bloku ülkelerinden gelenler ise üçüncü sırada yer almaktadır (19).

Moshavlarda (Kibbutzlarda olduğu gibi) birlikte yararlanmanın söz konusu olduğu tesisler köy merkezinde kurulmuşlardır. Satışlar ve ferdi talepler kooperatif vasıtasıyla karşılanmaktadır.

Moshavda üyelik şartları, Kibbutzlarda olduğu gibi, Dünya Siyonist Teşkilâtı ve Histadrut üyesi olmak, çalışma gücü ve yeteneğine sahip olmaktır. Bunlar aslı üyelerdir. Çiftçi olmayan (işçi, memur, teknik eleman v.b.) kimseler de üyelerdir. Fakat çeşitli konularda, eşit söz ve kararlara katılma hakları sınırlanabilir. Çiftçi olmayan üyeler de köyün genel kurallarına uymaya mecburdurlar. Hatta, çiftçi

(19) Tuğ, A.; Kooperatif Köyler Denemesinde İsrail Misali (DPT Yayını-Tekser), Ankara 1973, s. 28.

olmayan üyelere bir çok moshavda küçük arazi parçaları işleme hakkı bile tanınmıştır. Kendilerine ihtiyaç duyulan elemanların köyde kalma istekleri çoğaltılmaya çalışılmaktadır.

Moshavda en yüksek kurul, bütün üyelerden teşekkül eden Genel Kuruldur. Genel Kurul adına işleri plânlayan, yürütme kurulunu denetleyen ve moshavla ilgili her konuda karar verme yetkisine sahip, bir de Yönetim Kurulu vardır. Bütün işler verilen yetkilere uygun olarak 5-9 kişiden teşekkül eden Yürütme Kurulu tarafından yapılır. Arzu edildiği takdirde yürütme kurulunun verimini arttırmak üzere, yürütme kuruluna bağlı alt komiteler kurulabilir. Kooperatiflerin kontrolü Histadrutça her zaman yapılabilir.

Moshavlar da, kibbutzlar gibi bölge birlikleri ve federasyon halinde teşkilâtlanmışlardır. Federasyona moshav şifitüfeler de dahil edilmişlerdir. Üyelik mecburiyeti olmamakla beraber Tenuat Hamoshavim'e (Moshav Federasyonu) hemen hemen bütün Moshavlar üye olmuşlardır. Bu federasyon, bütün birliklere ve köylere topyekûn bakma imkânına sahip olduğundan yeni iktisadî ve malî teşebbüslerin plânlanması, kurulması, moshavlar arası organizasyonlar, Hükümet, Araştırma Merkezleri ve ilgili dairelerle temas gibi önemli faaliyetlerde bulunur.

Moshavlarda ideoloji; üretim ve bölüşümde faaliyetçilik prensiplerine, muhasebe, temin, tedarik, depolama, nakliye, satış, idare v.b. konularda kolektif prensiplere uyularak insanların daha mutlu olacakları görüşüne dayanmaktadır. Ferdin yaratıcı gücü, ihtirasları, ancak kendisine karşı yakınlık duyduğu, sorumluluk duyduğu insanların arasında verimli olarak yönlendirilebilir. Ferdin topluma duyacağı yakınlık ve mes'uliyet aileye duyduğundan daha ileri geçemez. Duygu ve düşünceler hür bir ortamda inanç haline daha sağlam bir şekilde getirilebilir. Bu halde verim ve ekonomik refah daha yüksek seviyede teşekkül eder. İşte ana hatları ile moshav ideolojisinin doğuş ve gelişmesi yukarıdaki fikirlerle izah edilebilir.

1948 yılında 80 civarında olan moshav sayısı 1970'te 349

olup, nüfusun % 4,2'sini yani 123.100 kişiyi ⁽²⁰⁾ barındırmaktadır.

Toprak Mülkiyeti Genel kaide icabı yoktur. Ancak bazı özel hallerde (özellikle sınır boylarında) ailelere bölünmez toprak sahipliği verildiği gibi, şahsî toprak sahipleri de moshav üyesi olabilmektedir.

Toprak, genellikle 49 yıl için kooperatif tarafından kiralanır. Daha sonra kira karşılığı ailelere dağıtılır. Her çiftlikte bir aile yaşar.

Toprağın kullanılmasına prensip olarak karışılmaz. Ancak her üye plânlanmanın tavsiyelerine uygun üretim yapmaya gayret eder. Toprağın küçük bir parçasını aile, tüketimi ve zevki için kullanabilir.

Üretim ve emek ilişkileri bakımından, Moshavlar yabancı işçi çalıştırılmamasını prensip olarak kabul etmişlerdir. Ailenin kendi emeğini kullanması esastır. Herhangi bir aile istediği zaman işçi kiralayıp çalıştıramaz. İşçiye ihtiyaç duyarsa, bunu yürütme kuruluna bildirir. Haklı olduğu anlaşılırsa işçi çalıştırabilir. Ücreti Muhasebe servisinde ödenir ve aile hesabına borç kaydedilir. Gönüllü işçilerde ise, daha az inceleme yapılır. Genellikle karşılıksız veya çok düşük ücret söz konusu olduğundan ve işçileri ailece karşılandığından, aile talepleri reddolunmaz.

Ailenin çalışma süresi tahdit edilmemiştir. Her aile genel hükümlere uymak şartı ile istediği şekilde çalışma sürelerini ayarlar. Aile ferdleri kendileri için ücret almazlar. Sene sonunda elde kalan net geliri istediği gibi kullanma hakkına sahiptir. Uygun görüldükçe geçinme masrafları için avans çekebilir.

Sermaye birikimi ve sanayileşmeye çok önem verilmektedir. Bugün birçok moshav sanayi kuruluşuna sahiptir. Büyük moshavların kendilerine ait sanayi kuruluşları vardır. Diğerlerinin ise birkaçı kendi aralarında, bölge birlikleri seviyesinde veya Federasyon seviyesinde sanayi kuruluşlarının üyeleridir. Moshavın gelirleri, üyelik aidatı, alım ve satımlardan elde edilen kârlar, ortağı buldukları Hamashbir Ha-

(20) Facts About Israel, s. 43.

merkazi (Tüketim maddelerini satan merkezî toptan satış teşkilâtı), Tunuva (Tarım Satış Kooperatifleri Birliği), Yapı, kredi, balıkçılık, eğitim... kooperatifleri, ortak olunan kuruluşlardan elde edilen kârlar, gönüllü katılmalar, Devlet yardımları, hizmet gelirleri v.b. kaynaklardan temin edilir. Projelerin yapılması ve gerçekleştirilmesi sırasında Moshav Federasyonu, Tarım ve Sanayi Bakanlıklarının geniş yardımları olmaktadır.

Daha çok tasarruf ve daha çok yatırım politikası sayesinde moshav üyeleri hem refahlarını ve gelecek nesilleri emniyet altına almaya çalışmakta, hem de işsizlik problemine geniş ölçüde yardımcı olmaktadır.

Bir konferansçının tespitlerine göre, 1970 yılında Millî Hasılanın % 45'i özel sektör, % 30'u Devlet Sektörü, % 25'i de işçi ortaklıklarına aittir. İşçi ortaklıklarında moshavların payı oldukça büyüktür. Meselâ tarım ürünlerinin % 55'i moshavlar tarafından üretilmiştir. Sanayi sektöründeki payı ise % 10 civarındadır (21).

Aile düzeni ve çocukların bakımı açısından şu özellikler dikkati çekmektedir. Aileler çocukları ile birlikte yaşarlar. Çocukların bütün masrafları anne ve babaları tarafından karşılanır. Kreş ve ana okulu bulunan moshavlarda aileye fazla çalışma zamanı kazandırılabilir.

Herkes kendi evini dilediği gibi döşeme hakkına sahiptir. Gerek ev eşyaları gerek mutfak eşyaları ve her türlü ihtiyaç madde ve malzemeleri ailenin özel malıdır. Ancak toprağın ekimi, işlenmesi, bir kısım mahsulün toplanması... ile ilgili pahalı olan, aynı zamanda aile işletmelerinde uzun süre âtil kalabilecek makina ve teçizatlar kooperatiften kiralanmaktadır.

Kibbutzlarda olduğu gibi, müşterek büyük mutfak yoktur. Yemekler evlerde pişirilir. Her aile kendi isteğine ve imkânına göre sofrasını kurar. Dolayısıyla sırada bekleme, belli saatlerde kalabalık, gürültülü, can sıkıcı... kibbutz mutfağının bıkkınlık veren manzarası ile karşılaşılmaz.

Evlenmeler genellikle aynı moshavdan olmaktadır. Nikaâh merasimi, eğlence, kutlama törenlerinde ailelere moshav

(21) Levi, Y.; The Afro-Asian Institute For Cooperative and Labour Studies Konferansları, Ekim 1971.

bütçesinden yardım yapılabilir. Gerek merasim ve eğlenceler gerek çocukların «Dini Kabul Törenleri» şekil ve muhteva bakımından birbirlerinin aynıdır.

Üyelerin sosyal emniyeti Moshav tarafından Devlet ve Histadrut'un sağladığı imkânlarla karşılanır. Genellikle 100 haneyi aşan moshavlarda klinik, ilk yardım, eczane v.b. kuruluşlar bulunmaktadır. Burada da kibbutzlarda olduğu gibi, zaman zaman ve ihtiyaç anında doktor ve hemşireler köye uğrayarak sağlık kontrolleri ve tedavilerle meşgul olurlar.

Moshavlarda eğitim ve kültür faaliyetleri canlı bir şekilde devam ettirilir. Orta öğretim mecburiyeti olmadığından aileler çocuklarının tahsili ile bizzat meşgul olurlar. Fakat bazı moshavlar orta ve yüksek okula devama hak kazanan öğrencilerin masraflarını karşılamayı üzerlerine alabilmektedirler. Çocuğun devam edeceği okulların neler olabileceğine cemiyet karışmaz. Ancak öğretmenlerin tavsiyelerine aile ve çocuk genellikle uyar.

Göçmen eğitiminde başlayan sosyal entegrasyonu sağlama çalışmaları bütün okul ve köylerde olduğu gibi, moshav bünyesinde de aynen devam ettirilir. Şu anda örflerde, yaşama tarzında, zevklerde önemli problemler kalmamıştır. Milli kaynaşma ve bütünleşmede ahenk kurulabilmiştir.

Konferans, sinema, tiyatro, folklor çalışmaları, kütüphane, gezi v.b. faaliyetlere çok önem verilir. Özellikle «Gençlik Dernekleri» bu konuda faal bir çalışma ve yetiştirme fonksiyonu görürler.

2. Moshav shitufi

Moshav shitufiler, üretim araçlarının kolektif kullanılması fakat tüketimin ferdi olması prensipleri üzerine dayanan kooperatif köylerdir. Bunu «Bütün üyelerin köy mülküne kolektif olarak sahip olduğu ve ortak olarak idare ettikleri bir köy»⁽²²⁾ veya «Kooperatif yerleşimi»⁽²³⁾ olarak tarif edenler de vardır.

İlk moshav shitufiler Doğu Avrupalı museviler tarafın-

(22) Tuğ, A.; a.g.t., s. 20.

(23) Rubin, J.; a.g.m., s. 186.

dan, Aşağı Galilee bölgesinde, *Kfar Hitin* (1936) ve *Moledet* (1937) adlarıyla kurulmuştur ⁽²⁴⁾.

Moshav Shitufiler bazı prensipleri ile kibbutzlara, bazı prensipleri ile moshavlara benzerler. Bu yüzden «Kollektif Moshav» tabiri de kullanılmaktadır.

Üyelik şartları ve idarî organlar moshav shitufilerde, aynen, moshav ve kibbutzlarda olduğu gibidir. Ancak kendileri bir federasyona gitmeyip Moshavlar Birliği'ne (Tenuat Ha-moshavim) üye olmuşlardır.

Moshav Shitufilerde ideoloji, başlangıçta kibbutzlardakine uymakla beraber, zamanla moshavların daha çok gelişme göstermesi ve ferdi huzur ve istikrarın kibbutzlardan çok daha tatminkâr bir şekilde sağlanması karşısında değişimler göstermiştir. Üretim araçları mülkiyetinde kolektiflik esası korunmuş, tüketim ferdileşmiş, fakat moshavlardan farklı olarak ailelerin kazancı ücret sistemine bağlanmıştır. Bu şekilde ferah ve sosyal barışın daha düzenli olabileceği benimsenmiştir.

1937 yılında sadece 2 moshav shitufi varken, 1970 yılında bu sayı 22'ye yükselmiştir. 5300 kişilik nüfusu ile ülke nüfusunun %0,2'sini ⁽²⁵⁾ kapsamaktadır.

Toprak ve her türlü üretim araç ve gereçleri Kibbutzlar da olduğu gibi kolektiftir. Çok sınırlı olmakla beraber moshavdaki özel şartlar var ise, ailelere işleyebilecekleri küçük toprak parçaları da tahsis edilebilmektedir. Meselâ, 66 hanelik oldukça refah içindeki hatboyu yerleşme düzenine göre kurulmuş olan Rigba köyünde bahçecilik, inekçilik, çiçekçilik çok gelişmiş olup toprağın küçük bir kısmı ailelerin elinde bulunmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu zamanında inşa edilen su kemerlerine paralel olarak kurulan seralardan Avrupa ülkelerine uçaklarla hemen hemen her hafta çiçek (özellikle Gül) gönderilmektedir.

Üretim ve emek ilişkileri kibbutzlardaki gibidir. Ancak ailelere tahsis edilen özel topraklardaki çalışmalar moshavdaki sistemi korumaktadır. Burada da yönetim kurulundan müsaade almak suretiyle, prensip dışı olan yabancı işçi çalıştırılmasına rastlamaktayız.

Çalışma süreleri 8-10 saat ile sınırlandırılmıştır. Aylık

⁽²⁴⁾ Aynı makale, s. 197 (Keza, Serper, Ö.; a.g.m., s. 44).

⁽²⁵⁾ Facts About Israel, s. 43.

ücret ödemesi yapılır. Fazla mesai içinde, ilâve ücret ödemesinde bulunulur. Moshav Shitufilerde dikkati çeken en önemli husus, kadınların çalışma sürelerinin çok kısa olmasıdır. Genellikle yarım gün çalışma kabul edilmiştir. Küçük çocuk sahibi olan kadınların ev işlerini ihmal etmemesi sağlanmıştır. Meselâ, Rigba köyünde olduğu gibi Bnei Dror köyünde de kadınlar haftada 20 saat çalışmaktadırlar. Ücret ödemeleri aile büyüklüğüne göre yapılmaktadır.

Sermaye birikimi ve sanayileşme, bakımından mesele ele alınacak olursa; sermaye birikimi kibbutzlardaki usullere göre, sanayi müesseselerini kurma işlemleri de Moshav Birlikleri ve Federasyonunun proje, kredi, yol gösterme v.b. yardımları çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Meselâ, Rigba'da gelirin % 15-20'si halka dağıtılırken % 80-85'i yatırımlara ayrılmaktadır. İsteyen aile kendisine düşen bütün geliri alıp tüketme hakkına sahip bulunmuyor. Devamlı gelişme ve kuvvetli olma gaye olarak benimsenmiş bulunuyor.

Aile düzeni esas olarak kabul edilmiş olup, çocukların bakımını anneler üzerlerine almıştır. Çocuklar moshavlarda olduğu gibi, aileleri ile birlikte kalırlar.

Üyeler devamlı kullanma hakkına sahip oldukları evlerini diledikleri gibi döşerler. Bir eve ait olması gereken bütün eşyalar özel mülktür. Her aile tüketim talebini kendisi tayin eder ve karşılar.

Evlence, nikâh, eğlence, kutlama, v.b. törenler kibbutz ve moshavların aynıdır.

Üyelerin sosyal emniyeti, köy idaresi, Moshav Birlikleri, Devlet ve Histadrut tarafından müştereken karşılanır. Sağlık ve sosyal yardım faaliyetleri ile müesseseleri moshav ve kibbutzların aynıdır.

Eğitim ve kültürel faaliyetler bakımından bazı ayrıcalıklar dikkati çekmektedir. İlk ve ortaokul mecburiyeti kabul edilmiştir. Tahsilde bulunan çocukların bütün masrafları cemiyetçe karşılanmakta (Kibbutzlardaki gibi), fakat aileler isterse, çocuklarının masraflarını kendi üzerlerine alabilmekte ve diledikleri okullarda okutabilmektedirler (Moshavlarda olduğu gibi). Diğer faaliyetler özellikle konferans, sinema, tiyatro, folklor, kütüphane, gezi v.b. faaliyetler moshav ve kibbutzlarda olduğu gibi canlı ve ısrarlı bir şekilde yürütülmektedir.